

Від перекладача

Книжки Ролло Піса Мея (21 квітня 1909 – 22 жовтня 1994), безперечно, залишаються класикою літератури з психології. Попри те, що він писав ще в третій чверті минулого сторіччя і подекуди спирався на дані та концепції, які нині вважаються застарілими, його спостережливість, гострий розум, широка ерудиція та багатий досвід у психотерапії роблять його висновки та ідеї актуальними досі.

Він мав непросте дитинство (його батьки розлучилися, а сестра страждала на шизофренію), здобув ступінь бакалавра з того, що в нас назвали б філологією, працював учителем у Греції, брав участь у психологічних та фольклористичних дослідженнях, був священником, хворів на туберкульоз (у ті часи, коли не було антибіотиків, щоб його лікувати), аж врешті, 1949 року, здобув ступінь доктора з клінічної психології, після чого присвятив своє життя психологічній практиці та дослідженням.

«Сміливість творити» написана 1975 року та поєднує його досвід психолога з щирою зацікавленістю мистецтвом. Книжка присвячена психології творчості, але виходить за межі питань творчості власне у мистецтві. Вона радше присвячена творінню у житті, – бо, на його переконання, щасливе та наповнене життя базується на творчості, яка має бути в усьому – від перегляду п'єси або фільму до кохання.

Перекладач намагався максимально точно передати концепції та ідеї автора. Тому деякі цитати подані не за оригіналами або наявними українськими перекладами, але саме за тими англійськими перекладами, якими послуговувався автор; або ж деякі терміни замінено на сучасніші відповідники.

Маємо надію, що знайомство з Ролло Меєм зробить життя читача більш повним, щасливим та, звісно, творчим.

Передмова

Упродовж життя мене не полишали захопливі питання творчості. Чому оригінальна ідея в науці та мистецтві якоїсь миті «спливає» з несвідомого? Яке співвідношення між талантом і творчим актом, між творчістю і смертю? Чому пантоміма чи танець дають нам таке задоволення? Як Гомер, зіткнувшись із чимось таким жахливим, як Троянська війна, перетворив це на поезію, яка стала основою для етики всієї грецької цивілізації?

Я порушив ці питання не як той, хто стоїть осторонь, а як той, хто сам діє у мистецтві та науці. Я порушив ці питання через власне хвилювання, коли, наприклад, спостерігаю, як два кольори на папері зливаються в непередбачуваний третій колір. Хіба це не приголомшливо, що в гарячій гонитві еволюції людина на мить зупиняється, щоб намалювати на стінах печери в Ласко чи Альтамірі тих буро-червоних оленів і бізонів, які досі сповнюють нас захватом і трепетом? Припустімо, що досягнення краси вже є шляхом до істини? Припустімо, що «елегантність» – як це слово використовують фізики для опису своїх відкриттів – є ключем до кінцевої реальності? Припустімо, що Джойс має рацію в тому, що митець створює «несотворену совість роду»?

Ці розділи є частковим записом моїх роздумів. Вони народилися як лекції, що були прочитані в коледжах та університетах. Я завжди вагався, чи варто їх публікувати, бо вони здавалися незавершеними – таємниця творчості все ще залишалася таємницею. Але врешті я зрозумів, що ця «незавершеність» буде завжди і що це

частина самого творчого процесу. Це усвідомлення збіглося з тим, що чимало людей, які чули ці лекції, закликали їх опублікувати.

Назву заінспірувала книга Пауля Тіллаха «Сміливість бути» – і я радий визнати це. Але не можна існувати у вакуумі. Ми виражаємо своє буття через творчість. Творчість є необхідним наслідком буття. Окрім того, слово «сміливість» у моїй назві стосується (крім початкових сторінок першого розділу) тієї конкретної царини сміливості, яка потрібна для творчого акту. Це рідко визнається в наших дискусіях про творчість, і ще рідше ми про це пишемо.

Я хочу висловити подяку кільком друзям, які прочитали рукопис повністю або частково та обговорили його зі мною: Енн Хайд, Магді Денес та Еліно́р Робертс.

Цю книжку приємно було компонувати – більше, ніж зазвичай, – бо вона дала мені підстави ще раз поміркувати над усіма цими питаннями. Я сподіваюся, що книжка дасть таке ж задоволення читачеві, як і мені, коли я її писав.

Ролло Мей
Холдернесс, Нью-Гемпшир

Розділ перший

Сміливість творити

Ми живемо в часи, коли одна епоха вмирає, а нова ще не народилася. Ми не можемо в цьому сумніватися, споглядаючи довкола, щоб побачити радикальні зміни в сексуальних звичаях, стилі шлюбу, сімейних структурах, освіті, релігії, техніці та майже всіх інших аспектах сучасного життя. А за усім цим стоїть ядерна загроза, яка іноді слабшає, але ніколи цілком не зникає. Щоб відчувати життя в цей період підвішеного стану, справді потрібна сміливість.

Перед нами стоїть вибір. Чи відступимо в тривозі та паніці, відчувши, що наші підвалини тремтять? Невже, паралізовані страхом втратити звичні гавані, ми прикриємо свою бездіяльність апатією? Якщо ми зробимо це, то втратимо свій шанс на те, щоб брати участь у формуванні майбутнього. Втратимо особливу рису людських створінь – можливість усвідомлено впливати на нашу еволюцію. Ми капітулюємо перед сліпим гігантом історії та втратимо шанс сформувати майбутнє, сформувати справедливіше та гуманніше суспільство.

Або... може, ми наберемося сміливості, потрібної для того, щоб зберегти свою чутливість, усвідомленість і відповідальність перед радикальними змінами? Чи будемо ми свідомо брати участь, хоч яку за величиною, у формуванні нового суспільства? Я сподіваюся, що так, нашим вибором буде останнє, тому й візьму це припущення за основу.

Ми покликані зробити щось нове, протистояти спустошенню, проштовхнутися до лісу, де немає второваних стежок і з якого ніхто не повернувся, щоб провести нас. Це те, що екзистенціалісти називають тривогою небуття. Жити в майбутньому – означає стрибнути у незвідане, на це потрібна певна сміливість, яка не має прецедентів і яку мало хто усвідомлює.

1. Що таке сміливість?

Наша сміливість не буде чимось протилежним відчаю. Ми часто стикаємося з відчаєм, як, власне, кожна чутлива людина впродовж останніх кількох десятиліть у цій країні [*йдеться про США 1940-х – 1960-х років. – Прим. перекладача*]. Тому К'єркегор, Ніцше, Камю та Сартр проголосили, що сміливість – це не відсутність відчаю, а радше здатність рухатися вперед **попри відчай**.

Потрібна нам сміливість також не є просто впертістю – нам обов'язково доведеться творити [наш майбутній світ] разом з іншими. Але якщо ви не висловите свої оригінальні ідеї, якщо ви не дослухаєтеся до свого єства, ви зрадите себе. Окрім того, ви зрадите нашу спільноту, не зробивши свій внесок у ціле.

Головна характеристика цієї сміливості полягає в тому, що вона вимагає зосередженості на центрі нашого власного єства, без якої ми почувалися б спустошеними. «Порожнеча» всередині відповідає апатії ззовні; а апатія, зрештою, призводить до боягузтва. Ось чому наша відданість має стосуватися завжди нашого власного буття, інакше жодна інша відданість не буде остаточно автентичною.

Окрім того, сміливість не варто плутати з нерозважливістю. Те, що бачиться сміливістю, може виявитися звичайною бравадою, спробою компенсувати підсвідомий страх та довести власну мужність, як це робили «круті» пілоти під час Другої світової війни. Підсумком такої нерозважливості є самовбивство або, що-

найменше, контакт голови з поліцейською палицею – обидва ці варіанти хтозна чи є продуктивними способами виявити сміливість.

Сміливість не є ані чеснотою, ані цінністю з-поміж інших особистих цінностей, як-от кохання чи вірність. Це основа для формування усіх інших чеснот та особистих цінностей. Без сміливості наша любов вироджується в просту залежність. Без сміливості наша вірність стає конформізмом.

Слово сміливість (*courage*) походить з того самого кореня, що й французьке слово *coeur*, яке означає «серце». Отож як серце, що перекачує кров до рук, ніг і мозку та забезпечує роботу всіх інших фізичних органів, так і сміливість є рушієм усіх психологічних чеснот. Без сміливості інші наші чесноти в'януть, перетворюючись лише на видимість чеснот.

Людям потрібна сміливість, щоб **створити буття й уможливити себе**. Утвердження себе, відданість чомусь – це важливо, якщо «я» хоче бути реальним. У цьому полягає відмінність між людьми та рештою живої природи. З жолудя виростає дуб завдяки природному процесу росту; без жодних зобов'язань. Так само кошеня стає котом на підставі інстинкту. **Природа і буття** тотожні в таких істот, як вони. Але чоловік чи жінка стають повноцінними людьми лише завдяки своєму вибору та відданості йому. Люди досягають цінності та гідності завдяки безлічі рішень, які вони приймають щодня. Ці рішення вимагають сміливості. Ось чому Пауль Тілліх каже про сміливість як про **онтологічну** якість – вона необхідна для нашого існування.

2. Фізична сміливість

Це найпростіший і найочевидніший вид сміливості. У нашій – американській – культурі фізична сміливість запозичує свою форму здебільшого з міфів про фронтір. Нашими прототипа-